

Plán hodiny

Předmět: Český jazyk

Téma: Osvícenství v literatuře

Ročník: I.

Cíle hodiny

- Žák charakterizuje hlavní myšlenky a principy osvícenství v kontextu literatury 18. století.
 - Žák na příkladech demonstruje typické znaky osvícenské literatury v dílech významných autorů.
 - Žák porovná osvícenskou literaturu s předchozími literárními obdobími.
 - Žák samostatně analyzuje ukázkou z osvícenského literárního díla s důrazem na jeho osvícenské prvky.
-

1. Evokace (8 minut)

- Brainstorming: Co pro vás znamená 'být osvícený'?

Na tabuli napíšu "Být osvícený" a vyzvu studenty, aby sdíleli své asociace a myšlenky. Budu zapisovat jejich nápady kolem tohoto centrálního pojmu. Očekávám odpovědi jako:

- [Pixabay](#)

- Vzdělaný, moudrý
- Používající rozum a logiku
- Pokrokový, moderní
- Skeptický k pověrám a dogmatům
- Otevřený novým myšlenkám
- Kriticky myslící

Po shromáždění dostatečného množství nápadů shrnu hlavní myšlenky a propojím je s definicí osvícenství. Vysvětlím, že osvícenství bylo intelektuální hnutí 18. století, které kladlo důraz na rozum, vědecký pokrok a kritické myšlení. Poukážu na to, jak se tyto myšlenky odrážejí v jejich asociacích.

Následně společně se studenty formulujeme základní definici osvícenství: "Osvícenství je filozofický směr, který prosazuje používání rozumu jako hlavního nástroje poznání a kritického hodnocení světa."

- Krátký příběh o středověkém člověku, který se ocitl v osvícenské době - diskuse o rozdílech

Přečtu studentům krátký příběh:

"Jan, zbožný rolník z 15. století, se jednoho dne probudil v Paříži roku 1750. Procházel ulicemi plnými kaváren, kde lidé vášnivě diskutovali o nových vědeckých objevech. V knihkupectví uviděl Voltairovy spisy kritizující církev. V salonu se setkal s učenci debatujícími o uspořádání společnosti bez odvolávání se na Boží vůli. Navštívil přednášku o heliocentrickém modelu vesmíru, která zpochybňovala církevní dogmata. Večer se ocitl na představení satirické hry zesměšňující pověřivost a tmářství."

Po přečtení příběhu zahájím diskusi otázkami:

1. Jaké hlavní rozdíly by Jan vnímal mezi svou dobou a osvícenstvím?
2. Proč by pro něj mohl být důraz na rozum a vědu znepokojující?
3. Jak by reagoval na otevřenou kritiku církve a pověr?
4. V čem by pro něj mohl být osvícenský přístup ke vzdělání a vědě přínosný?
5. Jaké výhody a nevýhody by Jan viděl v osvícenském způsobu myšlení?

Během diskuse budu směřovat studenty k pochopení klíčových rozdílů:

- Rozum jako nejvyšší autorita namísto víry a tradice
- Důraz na vzdělání a vědecký pokrok místo dogmatického přijímání "pravd"
- Otevřená kritika církve a pověr namísto slepé poslušnosti

Na tabuli zaznamenám hlavní body diskuse, abych vizuálně zdůraznil kontrast mezi středověkým a osvícenským myšlením.

2. Uvědomění (28 minut)

- Představení hlavních myšlenek osvícenství a jejich vlivu na literaturu

Na tabuli napíšu hlavní myšlenky osvícenství a jejich vliv na literaturu:

1. Rozum jako nejvyšší autorita

- Literatura: Důraz na logickou argumentaci a kritické myšlení
- Příklad: Voltairovy filozofické povídky

2. Důraz na vzdělání a vědecký pokrok

- Literatura: Popularizace vědy a šíření znalostí
- Příklad: Diderotova Encyklopedie

3. Kritika církve a pověr

- Literatura: Satirické zobrazení náboženských institucí
- Příklad: Swiftovy Gulliverovy cesty

4. Společenská kritika a reforma

- Literatura: Romány a eseje poukazující na společenské problémy
- Příklad: Montesquieuovy Perské listy

5. Individualismus a přirozená práva

- Literatura: Hrdinové spoléhající na vlastní schopnosti
- Příklad: Defoeův Robinson Crusoe

Vysvětlím, že osvícenští autoři využívali literaturu jako nástroj pro šíření svých myšlenek a kritiku společnosti. Jejich díla často obsahovala alegorii a satiru, aby mohli bezpečně kritizovat mocenské struktury. Poukážu na to, že osvícenská literatura se snažila nejen bavit, ale především vzdělávat a podněcovat čtenáře k přemýšlení o společenských otázkách.

- Srovnání osvícenské literatury s barokem a klasicismem

Na tabuli nakreslím tři sloupce s nadpisy "Baroko", "Klasicismus" a "Osvícenství". Postupně budu vyplňovat charakteristiky každého období a zdůrazňovat rozdíly:

Baroko:

- Důraz na náboženství a duchovní témata
- Emotivnost a dramatičnost
- Složitý, ornamentální styl
- Témata: pomíjivost, smrt, spása

Klasicismus:

- Návrat k antickým vzorům
- Důraz na rozum a řád
- Formální dokonalost a harmonie
- Témata: ctnost, morálka, společenské normy

Osvícenství:

- Odklon od náboženství k rozumu
- Kritické myšlení a skepse
- Jednoduchý, srozumitelný styl
- Témata: společenská kritika, vzdělání, pokrok

Poukážu na hlavní rozdíly:

1. Baroko vs. Osvícenství: "Zatímco baroko kladlo důraz na náboženství a emoce, osvícenství se obrací k rozumu a kritickému myšlení. Osvícenská literatura se snaží vzdělávat a kritizovat společnost, zatímco barokní literatura často řeší duchovní otázky."
2. Klasicismus vs. Osvícenství: "Oba směry zdůrazňují rozum, ale osvícenství jde dál v kritice společnosti. Klasicistní díla často zobrazují ideální ctnosti a morálku, zatímco osvícenská literatura otevřeně kritizuje společenské nedostatky a podporuje změnu."

Uvedu příklady:

- Barokní dílo: John Milton - Ztracený ráj (náboženské téma)
- Klasicistní dílo: Molière - Lakomec (morální ponaučení)
- Osvícenské dílo: Voltaire - Candide (satirická kritika společnosti)

Vyzvu studenty, aby uvedli další rozdíly nebo příklady, které je napadnou.

- Představení významných osvícenských autorů a jejich děl

Na tabuli napíšu jména šesti významných osvícenských autorů a jejich klíčová díla:

1. Voltaire (1694-1778):

- "Candide aneb Optimismus" - filozofická povídka
- "Zadig aneb Kniha osudu" - satirický román Voltaire byl mistrem satiry a ironie, kritizoval náboženský fanatismus a společenské nešvary.

2. Denis Diderot (1713-1784):

- "Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel" Monumentální dílo shrnující veškeré tehdejší vědění, symbol osvícenského úsilí o šíření znalostí.

3. Jonathan Swift (1667-1745):

- "Gulliverovy cesty" Satirický román kritizující lidskou společnost a politiku prostřednictvím fantastických dobrodružství.

4. Daniel Defoe (1660-1731):

- "Robinson Crusoe" Román o člověku spoléhajícím na vlastní schopnosti a rozum, symbol individualismu.

5. Charles Louis Montesquieu (1689-1755):

- "Perské listy" Satirický román kritizující francouzskou společnost očima fiktivních perských návštěvníků.

6. Henry Fielding (1707-1754):

- "Tom Jones" Realistický román zobrazující společenské poměry a lidské charaktery.

Vysvětlím, že tito autoři využívali literaturu jako nástroj pro šíření osvícenských myšlenek a kritiku společnosti. Jejich díla často obsahovala alegorii a satiru, což jim umožňovalo bezpečně kritizovat mocenské struktury. Osvícenská literatura se snažila nejen bavit, ale také vzdělávat a podněcovat čtenáře k přemýšlení o důležitých společenských otázkách.

Portrét Voltaire
Nicolas de Largillière
[Zdroj: Wikimedia](#)

Denis Diderot
Unknown author Unknown author
[Zdroj: Wikimedia](#)

Cesta do Gullivera
Unknown author Unknown author
[Zdroj: Wikimedia](#)

Daniel Defoe
Michael Van
[Zdroj: Wikimedia](#)

Charles Montesquieu
After Jacques-Antoine Dassier
[Zdroj: Wikimedia](#)

Henry Fielding
William Hogarth
[Zdroj: Wikimedia](#)

StockSnap
[Zdroj: Pixabay](#)

- Skupinová práce: Analýza ukázky z Voltairova díla Candide

Rozdělím třídu do skupin po 3-4 studentech. Každé skupině dám vytištěnou ukázku z Voltairova díla Candide, konkrétně část z 3. kapitoly, kde Candide zažívá hrůzy války:

"Nic nebylo tak krásné, tak svižné, tak skvělé a tak dobře seřízené jako obě armády. Trubky, píšťaly, hoboje, bubny a děla tvořily harmonii, jakou nelze slyšet ani v pekle. Děla nejprve srazila k zemi asi šest tisíc mužů na každé straně; pak střelba z pušek odstranila ze světa nejlepšího devět až deset tisíc ničemů, kteří jej zamořovali. Bodák byl také dostatečným důvodem smrti několika tisíc lidí. Celkem to mohlo dělat asi třicet tisíc duší. Candide, který se trásl jako filozof, se co nejlépe ukryl během tohoto hrdinského masakru."

Zadám studentům následující úkoly:

1. Identifikujte v ukázce prvky typické pro osvícenskou literaturu (10 minut): a) Použití satiry a ironie b) Kritika společenských jevů (např. války) c) Apel na rozum a logiku d) Zpochybňování tradičních autorit
2. Diskutujte ve skupině, jak Voltaire v ukázce kritizuje válku a jaké prostředky k tomu používá (5 minut).
3. Zamyslete se nad tím, jak ukázka odráží osvícenské myšlenky o lidské přirozenosti a společnosti (5 minut).

Během práce budu procházet mezi skupinami, odpovídat na případné dotazy a poskytovat podporu. Po uplynutí času vyzvu skupiny, aby prezentovaly své závěry. Na tabuli budu zapisovat klíčové postřehy studentů, abychom vytvořili komplexní analýzu ukázky z hlediska osvícenských prvků.

- [Aktivita Badatelský úkol](#) (~15 minut)

3. Reflexe (8 minut)

- Diskuse o významu a poselství analyzovaného díla

Vyzvu studenty, aby se podělili o své postřehy z analýzy ukázky z Voltairova *Candida*. Na tabuli budu zapisovat klíčové body, které studenti zmíní. Poté položím následující otázky k diskusi:

1. Jaké osvícenské myšlenky jste v ukázce identifikovali?
2. Jak Voltaire využívá satiru k vyjádření svých názorů?
3. Jakou kritiku společnosti nebo institucí můžeme v ukázce najít?
4. Jak dílo odráží Voltairův skepticismus vůči optimismu?
5. Jaké poselství se podle vás Voltaire snaží čtenářům předat?

Během diskuse budu studenty povzbuzovat, aby své názory podpořili konkrétními příklady z textu. Pokud se diskuse zastaví, nabídnu další podněty:

- Zamyslete se nad postavou Panglossa a jeho filozofií. Co představuje?
- Jak dílo pracuje s tématem theodicey (ospravedlnění existence zla ve světě stvořeném dobrým Bohem)?
- Jaký je význam závěrečné fráze "musíme obdělávat svou zahradu"?

Na závěr diskuse shrnu hlavní myšlenky a poselství díla:

- Kritika přehnaného optimismu a filozofie Leibnize
- Důraz na praktické jednání a osobní zodpovědnost
- Skeptický pohled na lidskou povahu a společenské instituce
- Výzva k aktivnímu zlepšování světa kolem nás

Zdůrazním, že *Candide* je typickým příkladem osvícenské literatury, která využívá satiru a filozofickou reflexi k kritice společnosti a podněcování kritického myšlení čtenářů.

- Krátký kvíz o hlavních myšlenkách osvícenství a jeho představitelích

Připravím krátký kvíz s 10 otázkami, který pokryje hlavní myšlenky osvícenství a jeho představitele. Otázky budu číst nahlas a studenti budou odpovídat písemně:

1. Jak se nazývá filozofický směr 18. století, který klade důraz na rozum a kritické myšlení?
2. Jmenujte dvě hlavní myšlenky osvícenství.
3. Který francouzský filozof je autorem satirického románu "*Candide*"?
4. Co bylo hlavním cílem Encyklopedie, na které pracoval Denis Diderot?
5. Ve které knize Jonathana Swifta hlavní hrdina navštíví různé fantastické země?
6. Kdo je autorem románu "*Robinson Crusoe*" a jakou osvícenskou myšlenku toto dílo představuje?
7. Jaký byl postoj osvícenců k církvi a náboženství?
8. Proč osvícenští autoři často používali satiru ve svých dílech?
9. Jak se liší přístup k rozumu v osvícenství oproti baroku?
10. Který osvícenský autor napsal dílo "*Perské listy*" kritizující francouzskou společnost?

Po dokončení kvízu společně projdeme správné odpovědi a vysvětlím případné nejasnosti. Správné odpovědi:

1. Osvícenství
2. Např. důraz na rozum, kritika církve, důraz na vzdělání, vědecký pokrok

3. Voltaire
 4. Shromáždit a zpřístupnit veškeré dostupné znalosti
 5. Gulliverovy cesty
 6. Daniel Defoe; individualismus a spoléhání na vlastní schopnosti
 7. Kritický, zpochybňovali autoritu církve
 8. Aby mohli bezpečně kritizovat mocenské struktury a společenské problémy
 9. Osvícenství staví rozum na první místo, zatímco baroko zdůrazňuje emoce a náboženskou víru
 10. Charles Louis Montesquieu
- [Aktivita - Zpětná vazba](#)

Nápady k samostatné práci pro žáky

Vážení studenti,

Vaším úkolem je vytvořit krátkou esej (500-700 slov) na téma "Osvícenství v současném světě". V eseji se zaměřte na následující body:

1. Vyberte si jednu z hlavních myšlenek osvícenství (např. důraz na rozum, kritické myšlení, vědecký pokrok nebo vzdělání) a vysvětlete, jak se tato myšlenka projevuje v dnešní společnosti.
2. Uveďte konkrétní příklad současného problému nebo situace, kde by bylo možné aplikovat osvícenské principy. Vysvětlete, jak by osvícenský přístup mohl pomoci tento problém řešit.
3. Porovnejte vámi vybranou osvícenskou myšlenku s nějakým současným trendem nebo filozofií. V čem se shodují a v čem se liší?
4. Zamyslete se nad tím, jak by některý z osvícenských autorů, které jsme probírali (např. Voltaire, Swift, Diderot), mohl reagovat na vámi zvolený současný problém. Pokuste se napsat krátký úryvek (100-150 slov) v stylu tohoto autora, který by reflektoval danou situaci.

Při psaní eseje využijte znalosti, které jste získali během hodiny o osvícenství v literatuře. Nezapomeňte na jasnou strukturu textu, logickou argumentaci a použití relevantních příkladů. Buďte kreativní a nebojte se vyjádřit vlastní názor, ale vždy jej podpořte argumenty.

Esej odevzdejte v písemné formě. Připravte se také na krátkou ústní prezentaci (3-5 minut) vašich hlavních myšlenek před třídou.

Tento domácí úkol je navržen tak, aby přímo navazoval na cíle hodiny a prohluboval znalosti a dovednosti studentů v oblasti osvícenství v literatuře:

1. Úkol vyžaduje, aby studenti charakterizovali hlavní myšlenky a principy osvícenství (Cíl 1) a aplikovali je na současný kontext, což prohlubuje jejich porozumění těmto konceptům.
2. Tím, že studenti mají napsat krátký úryvek ve stylu osvícenského autora, demonstrují znalost typických znaků osvícenské literatury a významných autorů (Cíl 2).
3. Porovnání osvícenské myšlenky se současným trendem nebo filozofií navazuje na Cíl 3, kde studenti porovnávali osvícenskou literaturu s předchozími obdobími. Tentokrát aplikují tuto dovednost na současnost.
4. Analýza současného problému z perspektivy osvícenství vyžaduje, aby studenti samostatně analyzovali a aplikovali osvícenské prvky, což souvisí s Cílem 4.

Tento úkol tedy efektivně propojuje všechny čtyři cíle hodiny a zároveň podporuje kritické myšlení, kreativitu a schopnost studentů aplikovat historické koncepty na současné problémy.